

ПОДОБНОСТ ХУМАНИТАРНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ КАО ПРАВНЕ НОРМЕ

Михајло ВУЧИЋ¹

Апстракт: Употреба силе ради заштите људских права тема је овог чланка. Аутор заобилази расправу која се води око статуса хуманитарне интервенције као норме међународног права сматрајући да је она у овом тренутку далеко од разрешења. Уместо тога аутор анализом правила међународног права људских права, међународног кривичног права, међународног хуманитарног права и политичке доктрине о одговорности за заштиту долази до закључка да сав досадашњи развој ових идеја искључује могућност насилног једностраног мешања у унутрашње послове неке државе ради заштите људских права. Хуманитарна интервенција чак и у измењеном, плуралном схватању суверености као темеља међународног правног поретка делује као страни тело, потпуно непотребно и штетно.

Кључне речи: хуманитарна интервенција, људска права, хуманитарно право, међународно кривично право, одговорност за заштиту.

УВОД

Војна акција у циљу спасавања људских живота је идеја која дуго постоји у међународном праву. У модерна времена она је дефинисана границама Повеље Уједињених нација (УН) и колективног система безбедности. У том контексту, право на хуманитарну интервенцију било би право неке државе да једнострано употреби војну силу како би заштитила појединце од тешких повреда њихових људских права на територији неке друге државе, при чему држава која се користи овим правом нема за то сагласност саме државе на

---

¹ Др Михајло Вучић, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, e-mail: mihajlo@diplomacy.bg.ac.rs

Рад је реализован у оквиру пројекта „Србија у савременим међународним односима – стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти“ Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, бр. 179029.

чијој територији интервенише, Савета безбедности УН, нити се може позвати на деловање у самоодбрани.

У савременој правној литератури води се жестока дискусија да ли међународно право заиста познаје право на овако схваћену хуманитарну интервенцију? Ми се у овом раду усмеравамо на нешто другачије нормативно питање – да ли је хуманитарна интервенција, схваћена на тај начин уопште подобна да буде третирана као правна норма? Да бисмо добили одговор на то питање, потребно је да испитамо сукоб који идеја хуманитарне интервенције ствара између државне суверености и заштите људских права. Сукоб о коме је реч је све видљивији због развоја правила међународног хуманитарног права (МХП), међународног кривичног права (МКП) и наравно самог права људских права (МЉП), које упућује на закључак да се тежиште заштићених вредности међународног права сели са државне безбедности на безбедност људи и народа. Да ли је ова промена нагласка довољна да оправда постојање правне норме хуманитарне интервенције?

Нема сумње да се класично схватање државне суверености трансформисало у једно плуралистичко виђење које ставља у исти ранг важност људских бића и њихове безбедности са заштитом саме државе. Осим тога, државна сувереност је условљена управо поштовањем и обезбеђењем људских права. Међутим, такав развој догађаја не значи аутоматски да је дозвољено штитити нарушавање те равнотеже неким правом на хуманитарну интервенцију. Секундарна правила понашања норми међународног права – санкције, и даље су искључиво ослоњена на државу као главног субјекта међународног права, поштују суверенитет и начело забране интервенције, па чак и на штету људских права. Штавише, практична примена војне силе у хуманитарне сврхе скопчана је са тешкоћама и проткана могућностима злоупотребе. У таквом једном нормативном и реалном оквиру идеја хуманитарне интервенције једноставно не може да достигне статус правне норме.

ОДГОВОРНОСТ ЗА ЗАШТИТУ

Присталице права на хуманитарну интервенцију указују на постојање неколико различитих нити које, међусобно повезане, чине „ткање“ ове идеје: доктрина одговорности за заштиту (ОЗЗ), државна пракса, циљеви заштите људских права УН, промене у међународном праву које подржавају ово право.² У те промене спадају трансформације МКП, МХП и МЉП које смо поменули у

² D. Bethlehem, „Stepping Back a Moment – The Legal Basis in Favour of a Principle of Humanitarian Intervention“, *EJIL: Talk!*, 12 September 2013, <http://www.ejiltalk.org/stepping-back-a-moment-the-legal-basis-in-favour-of-a-principle-of-humanitarian-intervention/>, 12.10.2017.

уводу. На исти начин говори се и о „човечном праву“, што је ознака за промену тежишта међународног права са државне безбедности на безбедност људи и народа.³ Да ли та промена парадигме међународног права има утицаја на излазак права на употребу силе ван изричитих граница Повеље УН?

Класични, позитивистички концепт међународног права и државне суверености претесан је оквир за право хуманитарне интервенције. Начела територијалног интегритета и забране мешања у унутрашње послове су оштро супротстављена свакој интервенцији тог типа. Државе су према таквом концепту искључива власт на својој територији, а у узајамном правном односу стоје на истој висини. Из тог разлога оне несметано чине шта год желе у оквиру својих граница, наравно ако је у то складу са обавезама међународног права које су својевољно прихватиле или са *ius cogens*.

У време настанка овог концепта појам људских права био је прилично неодређен и није уживао велики значај за међународне односе. Стога су права држава била на вишем нивоу од права појединаца који су сматрани само објектом, а не и субјектом међународног права. Временом је дошло до развоја оваквог схватања. Врло брзо након настанка УН, Међународни суд правде (МСП) је у пресуди којом је признао право на накнаду штете службеницима УН практично признао и да поред држава могу да постоје још неки субјекти међународног права.⁴ Отада се много пише о повећаном значају недржавних субјеката међународног правног поретка, тако да поједини аутори чак истичу како су права појединца – људска права сада изнад права суверене државе.⁵ Ипак, начело забране интервенције још увек је угаони камен савременог међународног права. Декларација начела међународног права о пријатељским односима између држава изричито наводи да „ниједна држава или група држава нема право да се меша, непосредно или посредно, из било ког разлога, у унутрашње или спољне послове неке друге државе“.⁶ Међутим, ова забрана у реалности међународних односа није остварива у потпуности већ је само условна, с обзиром да неке обавезе и одговорности државе према појединцима несумњиво постоје. Савремено схватање тих обавеза каже да

³ R.G. Teitel, *Humanity's Law*, Oxford University Press, Oxford, 2011, str. 113.

⁴ МСП, *Reparation for Injuries Suffered in Service of the United Nations* (Advisory Opinion) [1949] ICJ Rep 174, pp. 178-9.

⁵ У том смислу: Н. Lauterpacht, *International Law and Human Rights*, Stevens & Sons, 1950, pp. 67-72; М. Reisman, „Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law“, *American Journal of International Law*, br. 84, 1990, p. 866; L. Henkin, „Human Rights and State Sovereignty“, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, br. 25, 1996, str. 31.

⁶ Резолуција ГС УН 2625 (XXV), Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations (1970).

свака држава мора да поштује достојанство и основна права свих народа на својој територији,⁷ као и да је на њој одговорност да заштити те народе од геноцида, ратних злочина, етничког чишћења и злочина против човечности.⁸

Ова чувена формулација доктрине о одговорности за заштиту предвиђа да ако држава не може да заштити, међународна заједница задржава за себе право, као крајње средство, да предузме принудне мере кроз УН како би заштиту остварила. Међутим, ОЗЗ је политичка доктрина а не и извор међународног права. Чак и да то занемаримо, она предвиђа право на употребу силе као крајње средство и, с обзиром да се ослања на овлашћења из Главе VII Повеље УН, по дефиницији није једнострана хуманитарна интервенција. Завршни документ није усвојио предлог да у случају блокаде Савета безбедности, Генерална скупштина на основу „Резолуције Уједињени за мир“, или регионалне организације, могу да испуне циљеве ОЗЗ доктрине.⁹ Дакле, не само да је СБ УН једино овлашћен да дозволи употребу силе на основу ОЗЗ, већ је држава првенствено одговорна за заштиту својих грађана. Повећан значај појединца у међународном праву огледа се у супсидијарној могућности да државни суверенитет буде нарушен ако држава сама не буде у стању да своје грађане заштити од опасности које се наводе у ОЗЗ.

МЕЂУНАРОДНО ПРАВО ЉУДСКИХ ПРАВА

Међународно право људских права је у највећој мери допринело повећаном значају појединца. Оно је поставило ограничења државној моћи и утицало на спољни суверенитет. Државе више не могу да угњетавају своје грађане и да остану имуне на реакције шире међународне заједнице. Постоје механизми који надгледају државе у том погледу и позивају их на одговорност за повреде МЉП. Међутим, остваривање ове одговорности и даље је ослоњено на сагласност државе и мирно решавање спора.

Повеља УН је након ужаса Другог светског рата чланом 1(3) ставила људска права у центар свог система. Након тога уследило је доношење низа уговора о људским правима (Међународних пактова о грађанским, политичким, економским, социјалним и културним правима). Стварање регионалних система заштите људских права, попут оног у оквиру Савета Европе, додатно је ојачало ове темеље. Државе су на себе преузеле низ обавеза

⁷ Извештај Међународне комисије о интервенцији и државној суверености (ICISS), *The Responsibility to Protect*, 2001, пара. 1.35.

⁸ Завршни документ Светског самита 2005, пара. 138–139, усвојено Резолуцијом ГСУН А/RES/60/1 (2005).

⁹ Извештај Међународне комисије о интервенцији и државној суверености (ICISS), *The Responsibility to Protect*, 2001, пара. 6.28–6.40.

према својим грађанима за које је заинтересована међународна заједница. Колико су овакви уговори и институције које их надзиру делотворни, може се расправљати нашироко. Тешка кршења људских права су и данас изузетно присутна. Међутим, чак и државе које имају врло упитну историју односа према људским правима редовно подносе извештаје Савету за људска права,¹⁰ а чак ни најауторитарнији режими данас не поричу својим грађанима нека основна права. Дакле, МЉП је повећао очекивања према државама и поставио људска права као приоритет у међународним односима. МСП је нагласио да су обавезе из МЉП обавезе *erga omnes* које су домену одговорности свих држава.¹¹ У складу са тим, УН су све чешће спремне да се упусте у унутрашње сукобе у којима су људска права озбиљно угрожена, па чак и да такве сукобе означе као претњу миру, повреду мира или акт агресије како би искористиле своја овлашћења из Главе VII.¹² Обзири према људским правима су и све чешће образложење акција које државе саме предузимају.¹³

За питање дозвољености хуманитарне интервенције најважнији је утицај који је такав развој догађаја извршио на спољну сувереност и могућност других држава и међународних тела да продру кроз оклоп забране интервенције и принуде окривљену државу да се придржава норми МЉП. Државе су установиле у том смислу мрежу надзорних тела и судова за људска права. Појединци сада могу директно да износе притужбе против својих држава за повреде МЉП. Европски суд за људска права на основу члана 34 Конвенције даје право сваком држављанину држава чланица Савета Европе да непосредно пред овим судом тужи своју државу. Надлежност и потоња пресуда Суда су обавезујући. Пресуде понекад чак налажу државама да измене законе које је донео парламент као суверено народно представничко тело.¹⁴

Овакав однос према сувереној државној власти показује да она није више апсолутног карактера. Интервенција у унутрашња питања је итекако дозвољена према МЉП. Чак и када државе делују ван својих граница, поготово ако су умешане у оружани сукоб у страниј земљи, постоје ограничења њиховом

¹⁰ Види на пример Национални извештај Саудијске Арабије за 2013. годину, UNDoc A/HRC/WG.6/17/SAU/1.

¹¹ МСП, *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v Spain)*; Second Phase[1970] ICJ Rep 3, paras 33 and 34.

¹² У овом смислу занимљива је студија Данског института за међународне односе, Danish Institute of International Affairs, *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects*, Gullanders, 2000, pp. 64-72.

¹³ О томе пише Тајтел када анализира интервенције у Украјини, Ираку и Авганистану, R.G. Teitel, *Humanity's Law*, Oxford University Press, Oxford, 2011, str. 111.

¹⁴ Види рецимо *Greens and M.T. v United Kingdom* (2010) 53 EHRR 21.

сувереном деловању које намеће МЉП.¹⁵ Девиза која прати ова ограничења сматра да „они који извозе рат морају и да упоредо извозе гаранције за заштиту од страха рата“.¹⁶ МЉП, према томе, штити појединца гдегод се нашао у свету и независно која га држава угрожава.

Међутим, да ли то значи да нека држава може да извезе гаранције заштите употребом силе? Ако погледамо како смо дошли до данашњег степена развоја МЉП видећемо да то није тако. МЉП су највећим делом државе створиле саме. Прихватањем обавеза из међународних уговора државе су добровољно пристале на надзор и надлежност у случају спора регионалних судова и других контролних тела. Право обавезивања међународним уговором управо је израз државне суверености.¹⁷ Штавише, механизми остваривања примарних норми МЉП су у потпуности добровољног и мирољубивог карактера. Рецимо, Међународни пакт о грађанским и политичким правима окривљену државу ставља у обавезан „процес дијалога“ са надзорним телом. На основу надзора дају се препоруке које држава може одбити. Чак и Европска конвенција о људским правима своју примену дугује сагласности државе. Држава се обавезала на надлежност суда, али та обавезаност је израз њене суверене воље да евентуалне спорове решава на миран начин. Јасно је да овакво стање ствари не подржава право на хуманитарну интервенцију које би у потпуности искључило државу из поступка решења спора, нарушило њену сувереност и територијални интегритет и притом све то чинило насилним средствима.

МЕЂУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

У области међународног хуманитарног права све више се пажња придаје људској безбедности, а у складу с тим намећу се ограничења државној моћи. Државе ходају по танкој линији која раздваја војну потребу од људскости. Државе не само да су ограничене правилима МХП у погледу међудржавних ратова, већ и онда када користе силу против недржавних актера у оквиру својих граница. Међутим, сувереност је и даље брана мешању споља и иако

¹⁵ Види саветодавно мишљење Међународног суда правде о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима на окупираној палестинској територији, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territories*, (Advisory Opinion) [2004] ICJ Rep 136; као и две пресуде Европског суда за људска права којима се ограничава суверена власт британске државе током њене оружане интервенције у Ираку: *Al-Skeini and others v United Kingdom* (App No 55721/07) 7 July 2011; *Smith and others v The Ministry of Defence* [2013] UKSC 41.

¹⁶ *Al-Skeini and others v United Kingdom* (App No 55721/07) 7 July 2011, Мишљење судије Бонела (Bonello), para 38.

¹⁷ Ово је још 1923. изричито потврдио Стални суд међународне правде у пресуди *SS 'Wimbledon'* (1923), PCIJ Ser A, No 1, 25.

МХП штити појединце, његове повреде се санкционишу превасходно *ex post facto*, путем међународног кривичног права. Слично МЉП, остварење норми МХП зависно је од сагласности и мирног решавања спорова, што не погодује праву на хуманитарну интервенцију.

Суштина правила МХП лежи у заштити неутуђивих људских права, што се остварује путем забране одређених средстава и метода рата, као и заштитом цивила и лица која не учествују, односно више не учествују у оружаном сукобу. Два су притом правила која се могу сматрати темељем МХП. Први је принцип разликовања бораца од не-бораца. Други је забрана наношења непотребне патње борцима – Мартенсова клаузула. Битан је и заједнички члан 3 Женевских конвенција који забрањује убиство, мучење, нељудско и понижавајуће поступање. Ово је минимална граница свих оружаних сукоба у смислу поштовања људске личности и елементарних човечанских обзира.¹⁸ Државе су дужне да поштују и штите ова основна правила и принципе. Та дужност утиче на степен њихове суверености.

Међународни кривични судови су показали како сувереност може бити ограничена овим правилима. У случају пред Међународним кривичним судом за бившу Југославију (*Тадић*), утврђено је да државе обавезује корпус међународног обичајног права које је примењиво како на међународне тако и на унутрашње оружане сукобе, а чије повреде могу да повуку за собом индивидуалну кривичну одговорност.¹⁹ Пре овог случаја правила која су покривала међународне и унутрашње оружане сукобе нису била једнака, ови први су повлачили за собом шире и детаљније уређене обавезе према МХП. Разлика је била правдана традиционалним појмом сувереност и забраном мешања у унутрашње ствари суверених држава. Међутим, Тадићева пресуда показала је да међународни суд има жељу да се меша у тај унутрашњи домен. Уступци држави у домену њене суверености не смеју да противрече међународном обичајном праву које штити појединце, нити смеју да дозволе да злочинци остану некажњени. Или како каже Жалбено веће у предмету *Тадић*: „приступ концентрисан на државну сувереност постепено је замењен приступом концентрисаним на људско биће“.²⁰

Иако су промене у обичајном систему МХП довеле до уједначавања два режима његових правила, и даље немамо потпуну и механичку трансплантацију правила међународних сукоба у унутрашње сукобе. Више се

¹⁸ Расправу о правилима која помињемо најубедљивије доноси Међународни суд правде у пресуди *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v US)*(Merits) [1986] ICJ Rep 14, para 218.

¹⁹ *Prosecutor v Tadić* (Interlocutory Appeal on Jurisdiction) ICTY-94-1 (2 October 1995) paras 96-136.

²⁰ *Ibid.*, para 97.

ради о прожетости истим духом, али не и о истоветности правила. Разлика је видљива и у Статуту Међународног кривичног суда.²¹ Мањи број злочина је у надлежности Међународног кривичног суда ако су учињени у оквиру унутрашњег сукоба. Ова разлика омогућава државама да задрже суштинске елементе суверености насупротив упливу правила МХП и последично МКП. Тужиоци и судије у међународним правосудним телима се зато упињу да квалификују сукобе који су често израсли на сложеној чињеничној основи која је временски променљива. Жртве и окривљени могу да стекну такав статус у многим случајевима само на основу ваљане квалификације. Такво стање није погодно за јачање опште људске безбедности. Међународни комитет Црвеног крста у својој студији о обичајном статусу МХП зато прихвата сличан став као и веће у случају *Тадих*,²² а сличног је мишљења и једна од значајнијих ауторки у овој области.²³ Међутим, ти предлози су за сада само у домену прескрипције.

Право на хуманитарну интервенцију могло би да се заснује на развоју правила МХП јер видимо да сила, чак и у време рата, није разобручена и да државе не могу да чине другим државама и појединцима шта им падне на памет, па чак и ако сукоб настане искључиво на територији једне државе. Судско порекло ових правила није било условљено сагласношћу државе. Случај *Хамдан* је добар пример с обзиром да је он противречио ставу друге Бушове администрације да такозвани „незаконити борци“ не уживају заштиту МХП или МЉП.²⁴ Како примећује судија Сима, нема у међународном праву правних празнина које не пружају појединцима никакву заштиту.²⁵ Међутим, у крајњој линији, ова свеобухватна заштитна опна појединца која нема рупа не подразумева и да она друга опна, која штити државну сувереност, може бити пробијена силом да би се заштитила људска права у одређеној држави. Остваривање те заштитне опне када су у питању правила МХП пре свега зависи од утврђивања индивидуалне кривичне одговорности. Ратна реторзија јесте одавно прихваћена мера која обезбеђује поштовање МХП, али од Другог светског рата државе све више ограничавају овај институт низом посебних забрана.²⁶

²¹ Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July 1998, 2187 UNTS 3 (ICC Statute).

²² International Committee of the Red Cross Study on Customary International Humanitarian Law (2005), <http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>, 20.1.2018.

²³ E. Crawford, „Unequal before the Law: The Case for the Elimination of the Distinction between International and Non-international Armed Conflicts“, *Leiden Journal of International Law*, бр. 20, 2007, pp. 441-465.

²⁴ S. Borelli, „Casting light on the legal black hole: International law and detentions abroad in the “war on terror”“, *International Review of the Red Cross*, бр. 87, 2005, p. 39.

²⁵ *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v Uganda)* (Judgment) [2007] ICJ Rep 168, Separate Opinion of Judge Simma, para 27.

²⁶ Види више о томе код C. Greenwood, *Essays on War in International Law*, Cameron May, 2006, pp. 297, 309-315.

МЕЂУНАРОДНО КРИВИЧНО ПРАВО

Међународно кривично право је, пре свега, окренуто појединцима и штити их од тешких злочина. Иако је у породици међународног права једно од најмлађе деце, зачето у раду Нирнбершког суда након последњег светског сукоба, већ дуже време се налази на бранику заштите људске безбедности у међународном правном поретку. Тешки злочини који занимају МКП су најозбиљнија кривична дела која погађају међународну заједницу у целини. То су пре свега геноцид, злочини против човечности, ратни злочини и агресија. Прва три дела баве се заштитом појединаца од повреда правила МЉП и МХП, а последње је везано за међудржавне сукобе и практично је еманација основног ризика који настаје применом хуманитарне интервенције.

МКП служи да оствари у пракси правила МХП и МЉП према појединцима, без обзира на њихов статус или старешинство, чак и ако су у питању шефови држава. МКП, дакле, додатно учвршћује вредности заштите појединца и човечности у темеље међународног права. Оно ограничава слободу државе да делује у својим или ван својих граница. Повреде МКП не могу се правдати захтевима унутрашњег права јер оно намеће обавезе директно појединцима,²⁷ према томе оно превазилази границе које намеће државна сувереност и успоставља виши поредак контроле и надзора. Универзална надлежност је кључни део овог нормативног развоја. Иако не у потпуности неспорна, универзална надлежност дозвољава држави да суди за одређена међународна кривична дела без икакве друге везе са конкретним злочиним, у смислу територије на којој је дело учињено, држављанства учиниоца или жртве. Она омогућава држави да суди странцима који су у иностранству учинили кривично дело из области МКП према странцима.

На први поглед се чини да ова надлежност подржава право на хуманитарну интервенцију, јер она даје предност одговорности насупрот суверености и усмерена је на заштиту људске безбедности. У начелу, макар државе данас могу да се занимају за активности које се дешавају у другим државама и да намећу међународна правна правила државама које то не чине. Међутим, ова могућност мешања је ограничена и у МКП. Универзална надлежност је у пракси остварива само ако је окривљени доступан органима гоњења државе која га захтева, односно ако се налази на њеној територији. Држава своју правосудну надлежност може да остварује ван своје територије само на основу уговорног или обичајног пристанка.²⁸ Такође, универзална надлежност функционише на бази сагласности државе и њене суверености.

²⁷ Пресуда Међународног војног суда у Нирнбергу 1946, *American Journal of International Law*, бр. 41, 1947, стр. 172 и 221.

²⁸ У том смислу је и пресуда Сталног суда међународне правде у случају *Лотус, SS 'Lotus' (France v Turkey)* (1927) PCIJ Ser A, No 10, pp. 18-19.

Она, попут система МЛП, задржава државе у оквиру дијалога, не намећући ниједној од њих извршење правила примарне норме. Нигде не постоји обавеза вршења универзалне надлежности, барем када је обичајно МКП у питању. Изузетак је Конвенција против мучења,²⁹ која намеће обавезу државама да врше универзалну кривичну надлежност, укључујући дужност да предузму кривично гоњење или изруче окривљено лице које се налази на њиховој територији (*aut dedere aut judicare*). Међутим, ово је обавеза уговорног типа, важи само *inter partes*, те је заснована на сагласности државе.

МКП је систем који је усмерен према појединцу и његовој кривичној одговорности. Он не настоји да казни државе које крше међународно право, већ појединце. Њега спроводи мрежа судова која се случајевима бави *ex post facto*. МКП такође чува изван државне суверености. Унутрашњи судови су саставни део његове мреже. Међународни кривични суд чак претпоставља кривично гоњење од стране државног суда својој надлежности у члану 17 Статута (начело комплементарности). Међународни судови ускачу као крајње средство у спречавању некажњивости, само у случају да домаће правосудје није вољно или није способно да делује. Тиме је државна сувереност изузетно ојачана. Међународни кривични суд је, на крају крајева, само израз суверене државне воље. Нека држава може слободно да одлучи да ли ће бити део његовог система. Узете скупа, ове чињенице у знатној мери оспоравају право на хуманитарну интервенцију.

ОПАСНОСТИ ХУМАНИТАРНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

На основу досадашњег излагања може се закључити да је нагласак међународног права приликом остваривања норми које штите људска права на мирном, *ex post facto* решавању спорова и на индивидуалној одговорности прекршилаца. Превентивна акција која користи силу није дозвољена опција. Вредности међународног мира и безбедности односе превагу у том случају над људским правима. Ипак, ови мирни путеви ка примени права, утврђивању одговорности и истеривању правде нису увек отворени. Сиријски рат је само један у низу примера где се жртвама не може обезбедити ни на који начин правда и утврдити одговорност за повреде људских права. Међутим, чак ни у одсуству заштите људских права или када је рука правде прекратка за оне који та права крше, хуманитарна интервенција не би смела да спречава та кршења, нити би требало да буде коришћена као закрпа за рупе које настају у мрежи механизма за остваривање права. Наиме, опасности од посезања за хуманитарном интервенцијом су сувише велике.

²⁹ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 10 December 1984, 1465 UNTS 85.

Ове опасности, које прете држави која интервенише, држави на чијој територији се догађа интервенција, и народу који насељава ту територију, су многобројне. Тешко их је све обухватити једним чланком. У сврху ове расправе, а посебно са освртом на њихово дејство на шири корпус међународног права, вреди истаћи две кључне опасности. Прва је суштинско питање које је по својој суштини изван права – да ли војно мешање може ситуацију на терену да побољша или само да погорша? Рат у Либији није пример хуманитарне интервенције, јер је почео на основу овлашћења Савета безбедности УН, како би се предузеле све неопходне мере заштите цивила у Либији.³⁰ Међутим, он је добар пример тешкоћа о којима говоримо у овој расправи. Иако су хуманитарни обзири у време интервенције били навођени као разлог њеног предузимања, Немачка и Бразил, на пример, су у Савету безбедности поставили питање да ли ће интервенција можда само погоршати стање на терену.³¹ Показало се да су та упозорења била далековидна. Данас је стање људских права у Либији ужасавајуће, оптерећено бројним повредама МЉП, МХП и МКП, дошло је до слома безбедносног система и владавине права.³² Либија се сада сматра државом у распаду.³³ Поставља се питање да ли су хуманитарни циљеви уопште остварени и да ли је уопште могуће у потпуности одговорити на питање – да ли ће интервенција довести до побољшања стања на терену које је редовно веома сложено. Другим речима, да ли хуманитарна интервенција заиста може да буде хуманитарна и да оствари људску безбедност онако како је то замишљено на њеном почетку?

Друга опасност, која је и највећа, јесте једна природна одлика хуманитарне интервенције – да је она самоодређујућа. Право на хуманитарну интервенцију даје овлашћење држави (или групи држава) да делујући без одобрења СБ УН и ван колективног система безбедности из Повеље УН, повреде територијални интегритет друге државе. Државама се тако даје могућност да самостално процењују делотворност СБ УН, и да делују уместо њега ако процене да он то није у стању да учини. Тако нешто је у супротности са садржином и духом Повеље УН и представља опасност по међународни мир и безбедност и примат који Савет безбедности има у заштити тих вредности.

³⁰ UNSC Res 1973 (2011) UN Doc S/RES/1973.

³¹ UNSC Verbatim Record (17 March 2011) UN Doc S/PV.6498.

³² United Nations Support Mission in Libya and Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, „Report on the Human Rights Situation in Libya“ (16 November 2015), <http://unsmil.unmissions.org/Portals/unsmil/Documents/Joint%20HCHR%20UNSMIL%20report%2016%2011%2015%20EN.pdf>, 20.1.2018.

³³ The Washington Institute, „Libya as a Failed State: Causes, Consequences, Options“ (November 2014), http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/ResearchNote24_Engel-3.pdf, 20.1.2018.

Једнострана интервенција у циљу заштите људске безбедности не сме да постане изузетак или замена за колективну безбедност. Поготово се то не сме дозволити имајући у виду могуће мотиве за хуманитарну интервенцију, који могу бити политички или усмерени ка остварењу извесних спољно-политичких циљева. Опасност вреба од злоупотребе овог права, где би снажније државе користиле хуманитарну интервенцију као изговор да се мешају у послове својих слабијих суседа. Тако је Русија у својој скорашњој политици према Украјини показала како хуманитарна интервенција може лепо да се уклопи у агенду спољне политике коју спроводи моћни сусед према свом недораслом комшији. Нажалост, председник Путин је своју политику могао да оправда позивајући се на косметски преседан, користећи израз „хуманитарна мисија“ који је на нашим просторима тако лицемерно звучио од 1999. године.³⁴ Опасности од хуманитарне интервенције и широког тумачења формулација које садржи доктрина ОЗЗ леже у могућности да се оправдају агресивно и незаконито понашање. У другом кораку, опасности се јављају приликом процене одговорности за овакве авантуристичке излете.³⁵ Промена режима и друге дискутабилне основе интервенције које иду у прилог спољнополитичким или безбедносним интересима држава „тешкаша“ у међународним односима могу да буду помешане са хуманитарним обзирима. За сваку хуманитарну интервенцију је од највеће важности да она представља исправну употребу силе, а присуство других мотива код интервенције који нису хуманитарни свакако ће довести у питање моралност и легитимитет хуманитарних циљева. Употребе силе не могу и не треба да служе као пречице до међународне правде или као средства кажњавања.³⁶

ЗАКЉУЧАК

Аргументи о постојању неколико различитих нити које међусобно повезане чине „ткање“ идеје о постојању права на хуманитарну интервенцију – да подсетимо још једном, то су: доктрина одговорности за заштиту (ОЗЗ) и промене у међународном праву у виду трансформација МКП, МХП и МЉП – вештачки стварају теоретску подршку праву на хуманитарну интервенцију.

³⁴ Transcript of President Putin's interview, Washington Post (4 March 2014), https://www.washingtonpost.com/world/transcript-putin-defends-russian-intervention-inukraine/2014/03/04/9cadcd1a-a3a9-11e3-a5fa-55f0c77bf39c_story.html?utm_term=.0996aef2424bl. 20.1.2018.

³⁵ Расправу о овом питању у чланку објављеном пре неких десетак година доносе N. Rodley и B. Çali, „Kosovo Revisited: Humanitarian Intervention on the FaultLines of International Law“, *Human Rights Law Review*, бр. 7, 2007, pp. 295-297.

³⁶ C. Stahn, „Syria and the Semantics of Intervention, Aggression and Punishment: On 'RedLines' and 'Blurred Lines'“, *Journal of International Criminal Justice*, бр. 11, 2013, p. 955.

По овим схватањима, сувереност схваћена у плуралистичком смислу чини да је међународно право мање државо-центрично и да је сувереност само условна и да мора бити одговорна. Међутим, та схватања не могу да до краја докажу постојање права на хуманитарну интервенцију. Еволуција МЉП, МХП и МКП још увек траје и у сталном је напретку, али иако је тај напредак померио фокус ка појединцима и њиховој безбедности, не може се извести закључак да еволуција оправдава хуманитарне обзире које намеће идеја хуманитарне интервенције. Поготово што су правила која служе за остваривање овог права слаба и неразвијена. Нема довољно подршке за хуманитарну интервенцију у области „хуманог права“. Штавише, ова правила подвлаче сагласност државе, мирно решавање спорова и *ex post facto* утврђивање одговорности. МКП се стара о овом последњем, остварујући га кроз судницу а не на бојном пољу. Према томе, иако се појединци све више виде као носиоци права и активни субјекти или учесници у стварању и примени међународног права, постоје ограничења њихове заштите и ограничења међународног права у процесу надзора и контроле државне моћи.

Изјаве да је државна сувереност ствар прошлости³⁷ умногоне су претеране, али нема сумње да је природа суверености, како према споља тако и према унутра, у послератном периоду знатно измењена. Државе не могу потпуно својевољно да делују нити у оквиру својих граница, нити ван њих. Међутим, те границе државној суверености се не смеју преценити. Спољна сувереност у њеном класичном, „вестфалском“ облику, иако је нешто мање државо-центрична, остаје у средишту међународноправног поретка. Наравно, она више не даје право некој држави да крши људска права јер је заштићена непробојном опном суверености, али та опна може државу и даље да заштити од примене санкције за та кршења. Државе нису више једини извори правностваралачке моћи, али су и даље једине потпуне правне личности на међународној позорници и сувереност је снажна заштита од спољног мешања и интервенције. Код имунитета, тај штит може чак и да надјача одговорност за кршење људских права.

Санкције међународног права су посебна прича – једна која признаје више приоритете попут забране употребе силе, пријатељства и сарадње међу нацијама и правилног функционисања међународног поретка. Право на хуманитарну интервенцију би угрозило све ово. Сам појам хуманитарне интервенције нарушава склад овог поретка. Дакле, када се санкционисање и заштита људских права нађу насупрот очувања суверености и међународног мира и безбедности, људска права морају да изгубе. Штавише, ако процењујемо улогу хуманитарне интервенције у међународном правном

³⁷ J. Crawford, M. Koskeniemi, *The Cambridge Companion to International Law*, Cambridge University Press 2013, p. 132.

поретку у ширем контексту колективне безбедности, уз све ризике и опасности од њене злоупотребе, постоје и сумње о њеној ефикасности и месту у том ширем систему. Члан 2(4) је у свету насталом након 11. септембра под великим притиском и даљи изузеци би само додатно угрозили међународни мир и стабилност. С друге стране, ексклузивно право на употребу силе које би било у рукама СБ УН има своје недостатке. Понекада је такво решење због институције вета идеално да оправда непредузимање ничега поводом спречавања хуманитарних катастрофа. И ту се опет враћамо на стару причу о институционалној и процедуралној реформи УН. За нашу анализу кључно је да ниједна од „нити“ о којима говоре поборници права на хуманитарну интервенцију заправо не води до „ткања“ аргумента који би подржавао ово право. То ткање се нешто дубљом анализом коју смо овде изнели немилосрдно пара. Могли бисмо да закључимо констатацијом да је чак и у моделу међународног правног поретка заснованог на плуралној концепцији суверености, право на хуманитарну интервенцију једно обично страно тело.

ЛИТЕРАТУРА

- Bethlehem, D., „Stepping Back a Moment – The Legal Basis in Favour of a Principle of Humanitarian Intervention“, *EJIL: Talk!*, 12 September 2013, <http://www.ejiltalk.org/steppingback-a-moment-the-legal-basis-in-favour-of-a-principle-of-humanitarian-intervention/>, 12.10.2017.
- Borelli, S., „Casting light on the legal black hole: International law and detentions abroad in the “war on terror”“, *International Review of the Red Cross*, бр. 87, 2005, pp. 39-68.
- Crawford, E., „Unequal before the Law: The Case for the Elimination of the Distinction between International and Non-international Armed Conflicts“, *Leiden Journal of International Law*, бр. 20, 2007, pp. 441-465.
- Crawford, J., Koskeniemi, M., *The Cambridge Companion to International Law*, Cambridge University Press 2013.
- Danish Institute of International Affairs, *Humanitarian Intervention: Legal and Political Aspects*, Gullanders, 2000.
- Greenwood, C., *Essays on War in International Law*, Cameron May, 2006.
- Henkin, L., „Human Rights and State Sovereignty“, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, бр. 25, 1996, <http://digitalcommons.law.uga.edu/gjicl/vol25/iss1/3>.
- International Committee of the Red Cross Study on Customary International Humanitarian Law (2005), <http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>, 20.1.2018.
- Lauterpacht, H., *International Law and Human Rights*, Stevens & Sons, 1950.

- Reisman, M., „Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law“, *American Journal of International Law*, br. 84, 1990, pp. 865-876.
- Rodley, N., Çali, B., „Kosovo Revisited: Humanitarian Intervention on the Fault Lines of International Law“, *Human Rights Law Review*, бр. 7, 2007, 10.1093/hrlr/ngm003.
- Stahn, Carsten, „On ‘Red Lines’ and ‘Blurred Lines’: Syria and the Semantics of Intervention, Aggression and Punishment“ (September 6, 2013). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2321791>.
- Teitel, R. G., *Humanity's Law*, Oxford University Press, Oxford, 2011, p. 113.

ADEQUACY OF THE HUMANITARIAN INTERVENTION
AS A LEGAL NORM

Mihajlo Vučić

Abstract: The topic of this article is the use of force for the purpose of protection of human rights. The author circumscribes the discussion on the status of humanitarian intervention as a norm of international law since he believes it is far from a solution. Instead, the author dissects the rules of international human rights law, international humanitarian law, international criminal law and the political doctrine of the responsibility to protect, in order to conclude that the development in these areas so far excludes the possibility for unilateral forcible intervention in the internal affairs of the particular state for the protection of human rights. Humanitarian intervention, even in the altered pluralistic understanding of sovereignty as the cornerstone of international legal order exists as an anomaly, absolutely unnecessary and detrimental.

Key words: humanitarian intervention, human rights, humanitarian law, international criminal law, responsibility to protect.